

פתיחת "ארבעה קוורטטים"

לת"ס אליוט
מקור וחמישה תרגומים

ליקט, ערך והקדים: גל אורן

למצוא מקבילה עברית, על פי כוונתו המשוערת של אליוט, למילים "Point to one end". בעוד הרשב ובז'רנו מדייקים יותר במשמעות המיתית ("קץ אחד"; "אחרית אחת"), מכוונים ברנשטיין, כספי וגלבר למשמעות רוחנית בלבד ("תכלית"; "כיוון").

בפתיחה ייחודית זו, שבה המילים לובשות משמעות אידיאלית עמוקה המלווה את השירה כולה, נדמה כי חשיבות קריאת התרגומים השונים נעוצה בראש ובראשונה בחזרה תכופה על המילים המכמירות ביופיון עד כדי תפיסתן והטמעתן בנפשנו אנו.

Four Quartets

T.S. Eliot

Time present and time past
Are both perhaps present in time future,
And time future contained in time past.
If all time is eternally present
All time is unredeemable.
What might have been is an abstraction
Remaining a perpetual possibility
Only in a world of speculation.
What might have been and what has been
Point to one end, which is always present.
Footfalls echo in the memory
Down the passage which we did not take
Towards the door we never opened
Into the rose-garden. My words echo
Thus, in your mind.

But to what purpose

Disturbing the dust on a bowl of rose-leaves
I do not know.

תומס סטרנס אליוט נחשב לגדול המשוררים בשפה האנגלית במאה העשרים. גדולתו נובעת בראש ובראשונה מחדשנותו העצומה בתחום השירה, אשר שינתה לחלוטין, בין אם בצורך להתנגד לה ובין אם ברצון ללכת לפיה, את הדרך בה יצרו ויוצרים משוררים בכל השפות. השפעת תפיסתו האמנותית, אשר הובעה בשיריו (כל שירי ת"ס אליוט בתרגום אורי ברנשטיין, הקיבוץ המאוחד, 2010) ובמסותיו הידועות (מבחר בעברית בקובץ על השירה בתרגום יורם ברנבוסקי, זמורה-ביתן מודן, תשל"ו), היתה כמעט יחידה במינה בתולדות הספרות, ובימינו זכורה בעיקר בשל שיריו המאז'וריים בקובץ המהפכני פרופרוק והתבוננויות אחרות (Prufrock and Other Observations) ובשירה הגדולה והמורכבת ארץ השממה (The Waste Land). עם זאת, "ארבעה קוורטטים", יצירתו הגדולה האחרונה של אליוט (1943), המעלה שאלות של זמן וחוויה, לידה ומוות, קתוליות והיסטוריה ועוד ועוד נדמית (ובצדק רב) כטקסט שמרני ומלוכד, הרחוק מכל מה שאנו מכנים "מודרניזם" - ולא במקרה.

אם ננסה להעמיד את שירתו של אליוט במקביל לציר המרכזי של חייו, נראה כי תעוזתו הגדולה, זו אשר הציבה אותו כמשורר המשפיע ביותר במאה החולפת, מתמקדת סביב המחצית הראשונה של חייו, בה היה כלי ביטוי כביר למשבר הרוחני של אירופה לאחר מלחמת העולם הראשונה. מתוך שידוד ערכים מקיף ועמוק זה נמלט אליוט ב-1927 לחיק הקתוליות, בצעד טבעי, כמו מחויב היה לפעול כך מתוקף שירתו ההרסנית למען קיומם של חיים כלשהם. למן 1930, עם צאתה לאור של השירה "רביעי של אפר" (Ash Wednesday), הטביעה קונורסיה דתית זו את חותמה בכל פני יצירתו של אליוט ובמיוחד במחזותיו השיריים "הסלע" ו"רצח בקתדרלה", ובשירתו הארוכה "ארבעה קוורטטים" (1945).

בניגוד ליוצרים אחרים בתרבות האירופית, אשר ברחו לחיק הדת כדי להימנע מהגעה למסקנות המעוררות אי-נחת, קונורסיה זו באישיותו של אליוט איננה סימאון אלא פתח לדרך חשיבה חדשה-ישנה הנובעת מתוך, ולא בניגוד, לשירתו המוקדמת. "ארבעה קוורטטים" הנה מסע בקיום האנושי - קיום המורכב לא רק מחיים ומוות כפשוטו, אלא בעיקר מ"מה שעשוי היה להיות" בחיים ולאחר המוות, ומ"מה שהיה" בטרם הולדתנו; מסע המביא את אליוט למסקנה כי "זמן הוא זמן עבר / שניהם היום אולי בזמן עתיד / וזמן עתיד כלול בזמן עבר".

קטע הפתיחה המפורסם, המובא להלן במקורו ובתוספת חמישה תרגומים משלושת העשורים האחרונים, מורכב בעיקרו ממילים אנגליות פשוטות, אשר לא אילצו את המתרגמים להסתבך יתר על המידה בהעתקתן לעברית. עם זאת, בין השיטין, נדמה כי ניתן לגלות מהי המגמה הרעיונית אשר הנחתה את המתרגמים במלאכתם. דוגמה יפה לכך ניתן למצוא בניסיון

* ארבעה מחזורי שירים על מקומות חשובים בהיסטוריה האנגלית, ברט נורטון, איסט קוקר, דריי סאלבג' וליטל גידינג. ברט נורטון הוא המקום הראשון וממנו נלקח קטע הפתיחה.

מאנגלית: אורי ברנשטיין. מתוך כל שירי ת.ס. אליוט, הוצאת הקיבוץ המאוחד והמפעל לתרגום ספרות מופת 2010

זמן הוה וזמן עבר
שניהם הוים אולי בזמן עתיד
וזמן עתיד כלול בזמן עבר.
ואם הזמן כלו לעד הוה
הזמן כלו לא יפרה.
מה שעשוי היה להיות הוא הפשטה
נותר כאפשרות מתמדת
רק בעולם שכלו השערות.
מה שעשוי היה להיות ומה שהיה
מורים על כוון אחר, שתמיד הוה.
קול צעדים מהדהד בזכרון
לארץ המבוי אליו לא פנינו
לקראת הדלת שמעולם לא פתחנו
אל תוך גן הנרדים. המלים שלי מהדהדות
כך, בראשך.
אך לאיזה צרך
נטרדו את האבק שעל קערת עלי הנורד
איני יודע.

מאנגלית: אסתר כספי. מתוך ארבעה קוורטטים, הוצאת 'המעורר' 1999

זמן הוה וזמן עבר
שניהם אולי הוים בזמן עתיד
וזמן עתיד אצור בזמן עבר.
אם הזמן כלו הוה לעד
הזמן כלו לא יפרה.
מה שיכול היה להיות הוא הפשטה
ומוסיף להיות אפשרות תמידית
בעולם משער בלבד.
מה שיכול היה להיות ומה שהיה
מורים על תכלית אחת, הוה תמיד.
קול צעדים מהדהד בזכרון
לארץ פרודור שלא עברנו בו
לעבר דלת שלא פתחנו מעולם
אל תוך גן הנרדים. מלותי מהדהדות
כך, בתודעתך.
אך לשם מה
טורדות הן את האבק מקערת עלי-נורדים
איני יודע.

מאנגלית: מאיה בזרנו. מתוך ארבעה קוורטטים, הוצאת קשב לשירה 2008

זמן הוה וזמן עבר
שניהם אולי הוים בזמן עתיד,
וזמן עתיד אצור בזמן עבר.
אם הזמן כלו הוה לעד
הזמן כלו אינו נפרה.
מה שיכול היה להיות הוא הפשטה
נשאר אפשרות מתמדת
רק בעולם של השערה.
מה שיכול היה להיות ומה שהיה
מורים על אחרית אחת, שתמיד הוה.
קול פסיעות מהדהד בזכרון
לארץ הפרודור שלא הלכנו בו
לעבר הדלת שמעולם לא פתחנו
אל גן הנרדים. מלותי מהדהדות
כך, ברוחך.
אבל לאיזו תכלית
הן פודעות את האבק על קערת עלי-נורדים
אינני יודע.

מאנגלית: דליה גלבר. מתוך משירי ת.ס. אליוט, הוצאת עקד 1981

זמן הוה וזמן עבר
שניהם אולי בזמן עתיד
וזמן עתיד נשא בזמן עבר.
אם כל הזמן הוה הוא
אין הזמן בר-פדות.
אשר יכול-היה-להיות דבר של הפשטה הוא
בהנתרו אך אפשרות נצחית
בעולם של השערה.
אשר יכול-היה-להיות ואשר היה
לתכלית אחת יורו, שהיא תמיד הוה.
קול צעדים מהדהד בזכרון
במורד המעבר בו לא פסענו
לעבר הדלת שמעולם לא פתחנו
אל גן הנרדים. מלותי מהדהדות
כך, במחך.
אבל לאיזו תכלית
נטרדו את האבק מקערת עלי-נורד
אינני יודע.

מאנגלית: בנימין הרשב. מתוך 'סימן קריאה' [14] - רבעון מעורב לספרות 1981

זמן הוה וזמן עבר
שניהם אולי הוים בזמן עתיד,
וזמן עתיד מוכל בזמן עבר.
אם הזמן כלו הוה לעולם
אין הזמן כלו נתן להגאל.
מה שיכול היה להיות הוא הפשטה
הנשארת אפשרות מתמדת
רק בעולם של ספקולאציות.
מה שיכול היה להיות ומה שהיה
מצביעים אל קץ אחר, והוא תמיד הוה.
צעדים מהדהדים בזכרון
לארץ מעבר שלא הלכנו בו
לקראת הדלת שאף פעם לא פתחנו
אל גן השושנים. כך המלים שלי מהדהדות
בתודעתך.
אך לשם מה
להרעיר את האבק על קערת עלי-השושנים
איני יודע.